

HULQI OG'ISHGAN O'SMIRLAR ORASIDAGI NIZOLARNI OLDINI OLISHDA TA'LIM TIZIMIDAGI O'QITUVCHILARNING TUTGAN O'RNI

*ADU Umumiy psixologiya kafedrası magistri
Abdumalikova O'g'iloy Ismatbek qizi*

Annotastiya: Ushbu maqolada hulqi og'ishgan o'smirlar o'rtasidagi nizolarning oldini olishda ta'lim sub'ektlari faoliyatida o'qituvchilarning tutgan o'rni, shaxslararo nizolarni samarali bartaraf etish imkoniyatini beruvchi imkoniyatlar, nizolashish darajasi, ularning nizoli xatti-harakatlarida o'qituvchilarning aralashuvi, o'quvchilar shakl va xarakterini inobatga olish zarurligiga oid ma'lumotlar haqida so'z yuritilgan. Kalit so'zlar: o'qituvchilar, o'quvchilar, avtoritarizm, nizo, adekvat, affektiv, konstruktiv dinamika.

Аннотация: В данной статье говорится о деятельности образовательных субъектов по предупреждению конфликтов между педагогами и учащимися, условиях, позволяющих эффективно разрешать межличностные конфликты, уровне конфликтности, необходимости учета формы и характера их конфликтного поведения.

Ключевые слова: педагоги, студенты, авторитаризм, личность, адекватный конфликт, деструктивная, аффективный, конструктивная динамика.

Zamonaviy ta'lim tizimining ehtiyojlari o'zining murakkabligi hulqida nuqsoni bor o'quvchilar orasidagi nizolarni oldini olish va hal qilishda o'qituvchilarning va o'quv jarayoni sub'ektlarining faoliyatini optimallashtirish masalasini ko'taradi.

"Optimallashtirish" tushunchasi ("optimal – eng qulay"ga qarang) bu xolda ta'lim sub'ektlari faoliyati uchun eng qulay shart-sharoitlarni yaratishni bildiradi. "Shartlar" va "yo'llar" tushunchalarining ma'nolariga asoslanib, biz, birinchi navbatda, ko'rsatilgan faoliyat bilan bog'liq bo'lgan xolatlar xaida aytib o'tamiz; ikkinchidan, faoliyatni amalga oshirishda rioya etilishi zarur bo'lgan talablar to'g'risida; uchinchidan, maktab ta'lim maydoni sub'ektlari hulqi og'ishgan o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilashda o'qituvchilarni qanday aniq qadamlar qo'yishi mumkinligi haqida.

Biz shuni aytaolamizki, o'quv jarayonida tadqiqotchilar, ko'plab muammo va masalalarni yechishdan ko'ra uni oldini olish va ular orasida profilaktika olib borishni qulayroq dep hisoblaymiz. Shuning uchun xam hulqida muommosi bor bo'lgan o'quvchilar o'rtasidagi ziddiyatlarning oldini olishda maktab ma'muriyati va maktab psixologining faoliyati alohida ahamiyat talab etadi. Bir qator psixologlar va nizoologlarning fikriga ko'ra, muvaffaqiyatli oldini olish ko'p jixatdan nizoning asosini - nizoli vaziyatni ajratib olish va uni bartaraf etish qoldi.

Aytish joizki, bugungi kunda maktabda ziddiyatli vaziyatlar bilan ishlash deyarli faqat rasmiy ma'muriy choralarni o'z ichiga oladi va ularning doirasi juda keng va asosli bo'lsa ham (turli pedagogik kengashlarda o'smirlarni "o'rganish" dan otionalarni maktabga chaqirish, kengashlar doirasida ko'rib chiqish va xatto polistiyani jalb qilishgacha. ofisterlar), ko'pincha o'quvchilarning asosiy muammosi - bu ziddiyatni yashirin fazaga o'tishiga olib keladigan, uning barcha ishtirokchilari uchun xalokatli oqibatlariga olib keladigan xodisani o'chirish holatini ifodalaydi.

Biz afsuslanib aytolamizki, maktablarda bolalarni kundalik turmushida, ba'zan maktabda juda murakkab psixologik bosimga olib keladigan qattiq avtoritarizm tashuvchilari – bazi o'quvchilarga nisbatan sukut saqlashning shavqatsiz amaliyoti mavjud.

Umumiy pedagogik amaliyotda o'smiringa adekvat, psixologik asosli ta'sir juda kamdan-kam xollarda amalga oshiriladi, o'quvchilar o'zaro ziddiyatlarga kirishishganida ular turli psixologik bosim ostida qolishi kutiladi. Vakti-vakti bilan o'qituvchilar o'quvchilar o'rtasidagi ziddiyatlarni turli sabablarga ko'ra (korporativ sabablarga ko'ra, mutaxassisni yo'qotish qo'rquvi va boshqalar) "tartibga solish"ga etibor qaratadilar. Shuningdek, maktab ma'muriyati ham sodir bo'lgan voqea uchun barcha mas'uliyatni o'qituvchi va psixologga yuklaydi. Agar ayni paytda ma'lumki, "agar ma'muriyat javobgarlikdagi mas'uliyatlardan o'zini himoya qilgan bo'lsa, bu bilan o'quvchini xavf ostiga tushadi". Chunki psixolog o'smirlar orasidagi ziddiyatni metodlar orqali yechmagan taqdirda o'spirinlar aniq biladigan noaniq xolatga qoladi, bu esa ularning tan olinishiga erishish imkoniyatiga ishonchini susaytiradi. ularning talablarining adolati, bir birlariga xurmastizlik va yangi mojarolarga sabab bo'ladi.

Biz bilamizki, ziddiyatlarni oldini olish va xal etish bo'yicha ham ma'muriy choratadbirlar bir yo'nalishga qaratilgan bo'lishi bilan birga samarasiz va hatto buzg'unchidir, xayot oddiy odamlarga qaraganda sog'ligida muommosi bor odamlar o'rtasidagi nizolarning oldini olish va bartaraf etishga yanada nozik, psixologik, kompleks yondashuvni talab qiladi.

Xuddi shunday yondashuvni o'quvchilarga nisbatan amalga oshirish kerak. O'smirlar bilan ishlash kamdan-kam hollarda yoshning psixologik xususiyatlarini, xususan, yetakchi faoliyat bo'lgan ijtimoiy foydali mexnatga bo'lgan extiyojni hisobga olgan holda quriladi. Bu yosh oralig'ida jamoa uchun muhim bo'lgan va unga kiritilgan o'smirlarning imkoniyatlariga mos keladigan, qarama-qarshi tomonlar birgalikda muvaffaqiyatga erishishlari mumkin bo'lgan qo'shma tadbirlarni tashkil etish muhimligini hisobga olinadi va bu orada o'qituvchilar o'smirlar orasidagi vaziyatni yengil hal qilish uchun kerakli metodlardan foydalanadilar.

Takidlab o'tilganidek, mojaroda ishtirokchilar xissiy stressga dosh berishlari kerak. O'qituvchilar uchun bu ko'pincha ideal model va ma'lum bir o'smirda mujassamlangan haqiqat o'rtasidagi ziddiyat tufayli yuzaga keladi. Mojarolarning

oldini olish - o'qituvchining bolaning xatti-harakatini o'qituvchining o'zini o'zi qadrlashiga zarba sifatida qabul qilmaslik, kerak bo'lsa, o'zini noto'g'ri yoki uning shaxsiyatining "yomon tomonlari" mavjudligini tan olish va loyihalashtirmaslik qobiliyatidir.

Mojarolarning oldini olishda juda muhim nuqta - o'qituvchining o'z pozitsiyasini bilishi. Lavozimni bilish samarali bo'ladi, agar u "bu erda va hozir" sodir bo'lsa, ya'ni muammo yuzaga kelganda, biror narsa qilish kerak bo'lganda, o'qituvchi xissiyotlarga to'la va o'quvchining xarakatiga javob berishi kerak. Mavqeni anglash uchta muhim shartning mavjudligini nazarda tutadi: o'ziga nisbatan samimiylik; o'zingizni yaxshiroq bilish istagi; o'z zimmasiga olishga tayyorlik: vaziyatni o'zgartirish uchun javobgarlik

Shaxsga yo'naltirilgan pedagogikada, aksincha, xissiyotlarga katta ahamiyat beriladi, "samarali pedagogika - bu affektiv pedagogika" deb ishoniladi.

O'quvchilarning xis-tuyg'ulari va kechinmalariga befarq bo'lgan O'qituvchi ertami-kechmi ular bilan munosabatda bo'lishda, qaysi soxada (o'quv yoki darsdan tashqari) sodir bo'lishidan qat'i nazar, katta qiyinchiliklarga duch keladi. Aksincha, o'qituvchi qanchalik tajribali va dono bo'lsa, u butun sinfning va har bir o'quvchining individual hissiy muhitiga shunchalik ko'p e'tibor beradi.

Maktab ma'muriyati o'qituvchilarni bunday taxlilga undashga chaqiriladi, ayniqsa bu kabi deviant hulqlilar orasidagi nizoni hal qilishda yordam so'rab ma'muriyatga murojaat qilgan hollarda o'qituvchilar ko'magida bu nizoli vaziyat hal etiladi. Nizoni hal qilishning eng real va samarali jarayoni nizo ishtirokchilarining o'zlari bir-birining harakatlarining motivlarini tushunishga harakat qilib, ushbu jarayonga qo'shilishidir.

O'qituvchilarni nafaqat e'lon qilish, balki o'qituvchilar o'smirlarning individual psixologik va yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularning bir birlariga bo'lgan munosabatini insonparvarlashtirish tamoyillari asosida qurish zarurligiga ishonirish juda muhimdir, bu psixologik mazmundir. Hamkorlik pedagogikasi, o'smirlar o'zaro hurmat qilinishlari, o'zlarining qobiliyatiga ishonish, nafaqat akademik muvaffaqiyatga emas, balki uning shaxsiyatiga qiziqishlari bilan ishlashdir. Ma'lumki, "agar munosabatlar o'zaro hurmat, tenglik va sheriklik asosida qurilsa, sheriklarning har biri o'zini o'zi anglash va shaxsiy rivojlanish imkoniyatiga ega bo'ladi" .

Shu bilan birga, bu tamoyil ko'plab o'qituvchilar tomonidan hali ham e'tiborga olinmaydi, chunki munosabatlar ta'siri ostida sodir bo'ladigan o'zgarishlar unchalik sezilmaydi va shuning uchun o'qituvchilar ishning ko'rinadigan natijasini ko'rsatishga shoshilishadi, ular o'rtasida o'rnatilgan munosabatlar har bir o'quvchiga tarbiyaviy ta'sirni unutishadi.

Shu munosabat bilan C.G.Yungning «Agar o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida yaxshi shaxsiy munosabatlar o'rnatilgan bo'lsa, unda o'qituvchining didaktik usullari

qanchalik mos kelishi yoki qanchalik mos kelishi deyarli muhim emas» degan to'g'ri va teran fikrni eslash o'rinlidir. oxirgi talablarga mos kelmaydi".

Andijon viloyatidagi bir qator o'rta maktablarda maktab psixologlarining ish tajribasini umumlashtirish ularga ma'muriyat va boshqa ta'lim sub'ektlari bilan birgalikda talab qilinadigan asosiy talablarni tushunishga yaqinroq bo'lish imkonini berdi. O'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi nizolarning oldini olish va hal qilish bo'yicha tadbirlarni amalga oshirish.

Shubhasiz, ular orasida birinchisi psixologning ham, maktab jamiyatining har bir sub'ektining ham ijtimoiy-psixologik kompetenstiya talabidir.

S.L.Rubinshteyn kompetensiyani faoliyat jarayonida voqelikning subektiv aks etishi qanday amalga oshirilishini va faoliyatni aqliy tartibga solish mexanizmi nimadan iboratligini o'rganuvchi faoliyatning umumiy psixologik nazariyasining integrativ konsepsiyasi deb ataydi [151, 322-b.].

Muloqotda kompetenstiya elementlaridan biri bu nizoli aloqa kompetensiyasidir (ba'zi mualliflar buni "mojaro" kompetensiyasi deb atashadi).

L.A.Petrovskaya "kompetent" tushunchasini "bilimli, ma'lum bir sohada bilimdon" deb talqin qilgan holda, nizoli kompetenstiyaning quyidagi tarkibiy qismlarini belgilaydi: Shaxsning o'z "men" bo'yicha kompetensiyasi ("I-kompetentlik", uning o'z sohasida ham adekvat yo'nalishi. boshqa ishtirokchining potensialida va situasion kompetensiyada), mojaroni bilish, sub'ektiv pozitsiya (refleksiv madaniyat, o'zini va sherikni "tashqaridan" kuzatish qobiliyati), nizoda xatti-harakatlarning etarlicha keng doirasiga ega bo'lish. va ulardan adekvat foydalanish (qolganlarini e'tiborsiz qoldirmasdan hamkorlik strategiyalariga majburiy egalik qilish), o'z-o'zini tartibga solish madaniyati, birinchi navbatda, xissiy [94, b.42]. Nizoli kompetensiyada L.A.Petrovskaya bir necha darajalarni ajratib ko'rsatadi: shaxsiy qadriyatlar darajasi, uning motivlari darajasi, munosabati, stereotiplari va ko'nikmalar darajasi. Nizo kompetensiyasining asosiy gumanistik mezon - bu nizoni tugatish, undan chiqish yo'li, bu ishtirokchilarning shaxsiy rivojlanishi, o'zini o'zi anglashi bilan birga keladi.

So'nggi paytlarda ishbilarmonlik o'yinlariga qiziqish kuchaydi, ular ba'zan xatti-harakatlarni tuzatishning eng samarali usuli sifatida ijtimoiy-psixologik treningning o'yin usuli deb ataladi [8,137-b]. Ishbilarmonlik o'yini ko'plab tadqiqotchilar tomonidan psixologik jihatdan ahamiyatli deb e'tirof etiladi, chunki u o'z-o'zini dinamik imkoniyatlarini boshdan kechirish tajribasini, o'zgarish qobiliyatini va shu bilan birga uning boshqacha bo'lish qobiliyatini anglash tajribasini shakllantiradi [1, b.7.].

Psixolog uchun ham o'qituvchi, ham o'quvchilarning ijtimoiy-psixologik kompetensiyasini shakllantirish muhimdir. Uning shakllanishi tizimli bo'lishi va o'quvchining o'rta maktabda ta'lim olishining butun davrini qamrab olishi kerak. Shu

munosabat bilan o'rganishni psixologik qo'llab-quvvatlash tizimi, shu jumladan konstruktiv muloqotda o'quvchilarga bilim va amaliy ko'nikmalarni o'tkazish va aks ettirish, xissiy o'zini o'zi boshqarish va mojaralarda malakali xatti-xarakatlarni rivojlantirish choralari haqida gapirish o'rinlidir.

Shunday qilib, hulqida nuqsoni bor o'quvchilar o'rtasidagi ziddiyatlarning oldini olishning yana bir asosiy talabini - izchillik va davomiyligni bajarish muhim emas. Biroq, zamonaviy maktabda o'smirlar o'rtasidagi nizolarning oldini olish tizimi deyarli yo'q, bu ushbu turdagi shaxslararo nizolarning oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlar majmuini shakllantirish muhimdir.

Andijon viloyatidagi psixologik xizmatning ishlash tajribasini umumlashtirish, shuningdek, muallifning maktab psixologi sifatidagi ko'p yillik tajribasi shuni ko'rsatdiki, noto'g'ri o'smirlar eng ziddiyatli o'smirlar toifasiga kiradi. "Xavf guruxi" maktab o'quvchilarini maktabdagi nomutanosiblik bilan bog'liq holda o'z vaqtida aniqlash va o'rta maktabda ta'limning dastlabki bosqichlarida moslashish jarayonini psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini yaratish bizga nizolarning oldini olish tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib tuyuladi.

Bir qator maktablarda o'quv jarayonini boshqarishning yangi texnologiyalarini o'zlashtirishning ijobiy tendensiyasi kuzatilmogda, bu har bir bolani ta'lim jarayonida kuzatib borishning yagona psixologik-pedagogik strategiyasini ishlab chiqish va rejalashtirish imkonini beradi. Shunday qilib, o'qituvchilar o'rtasidagi ziddiyatlarning oldini olishning yana bir asosiy talabini - izchillik va davomiyligni bajarish muhim.

O'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi ziddiyatlarning oldini olish bo'yicha faoliyatning uchinchi talabi - uni maktab psixologi va maktab ma'muriyati o'rtasidagi yaqin hamkorlikda amalga oshirish. Bunda etakchi rol maktab psixologiga nafaqat psixologik bilimlar va texnologiyalarning tashuvchisi sifatida, balki maktabdagi barcha ta'lim sub'ektlarining jismoniy va ruhiy salomatligini saqlash sharoitlarini ta'minlash uchun yuklangan mas'uliyat tufayli ham tegishli. Shubhasiz, bu talablarning bajarilishi maktabda tegishli shart-sharoitlar yaratilgandagina mumkin bo'ladi, ulardan eng muhimi, tajriba shuni ko'rsatadiki: maktab psixologi va maktab ma'muriyati o'rtasida konstruktiv munosabatlar o'rnatilishi; o'quvchilar, o'qituvchilar va ota-onalar tomonidan psixologga ishonchni ta'minlash zarur.

Shunday qilib, maktab psixologi va maktab ma'muriyati o'rtasidagi konstruktiv munosabatlar ostida biz psixologning quyidagi huquqlarini tan olishni nazarda tutamiz:

-o'z funkstional majburiyatlariga mos keladigan faoliyat bilan erkin shug'ullanish imkoniyati;

-xar qanday turdagi ma'muriy "yuk" va ko'rsatmalarni bajarishni rad etish huquqi;

-ushbu faoliyatni yuqori sifat bilan amalga oshirish imkonini beruvchi ish joyiga (psixologning kabinetiga) bo'lgan huquq.

O'qituvchi nafaqat xodisaning o'zini bartaraf etishga, balki nizodan oldingi nizoli vaziyatni taxlil qilishga intilgandagina mojaro ta'limning samarali vositasiga aylanishi mumkin. Nizo har doim faqat ba'zi ichki muammolarning tashqi ko'rinishidir, shuning uchun ziddiyatning tarbiyaviy funkstiyasiga tashqi qarama-qarshilikni ichki rejaga o'tkazish, shaxsning o'zi ichidagi ixtiyoriy xatti-xarakatlar va impulsiv, axloqiy munosabatlar o'rtasidagi qarama-qarshiliklarni kuchaytirish orqali erishish mumkin. [6].

O'qituvchilar hulqidagi o'zgarilari bor bolalar bilan ta'lim jarayonida o'zaro bo'lgan kelishmovchiliklariga maktab psixologi bilan individual shug'ullanishi, joiz bo'lgan hollarda esa guruhiy konsultatsiyalar o'kazadi. Bu kabi o'quvchilar o'qituvchiga kuchli ta'sir ko'rsatadi, bu holatlarda o'qituvchi o'smirning individual tipalagik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda o'rtada yuz berishi mumkin bo'lgan nizolarni oldini olishga har doim tayyor turadi.

Ota-onalarning nizoni hal qilishda ishtirok etishi odatda o'qituvchi tomonidan tashkillashtirilib mojarodagi o'z pozistiyasini mustahkamlash uchun ishlatiladi, lekin ko'pincha ota -onalar o'smirlar bir birlariga juda ham kuchli raqib bo'lib raqobatdosh bo'lib qolishiga sabab bo'lib qoladi degan fikirda qoladi. Bu holatda ota onalarning ushbu fikirlari bilan yaqindan ko'rib chiqib o'z xulosalarini kiritadi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerakki, maktab ta'lim makonidagi sub'ektlarning barcha faoliyatining motivini o'qituvchi o'smirlarni nizolarini hal etish bo'yicha nohaq fikr yuritganda bildirilgan g'oya bo'lishi kerak. Nizodan qochish qobiliyati o'qituvchining pedagogik donoligining tarkibiy qismlaridan biridir. Nizoning oldini olgan o'qituvchi jamoaning tarbiyaviy kuchini nafaqat saqlaydi, balki yaratadi" [13].

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlarni birlashtirgan holda shuni ta'kidlaymizki, ta'lim tizimida o'smirlar orasidagi nizolarning oldini olish va bartaraf etish bo'yicha ta'lim sub'ektlari faoliyatining samaradorligiga u quyidagi talablarga javob berganda erishiladi: umumta'lim maktabida o'qishning butun davri davomida uzluksiz va tizimli; maktab ta'limining barcha fanlarini qamrab oladi; maktab psixologi va o'qituvchilar birgalikda ushbu faoliyatni tashkil qiladi va jamlaydi.

ADABIYO TLAR RO'YXATI:

1. Abramova G.S., Stepanovich V.A. Деловые игры: Теория и организация.- Екатеринбург: Деловая книга, 1999.- 192 с.
2. Авдеев В.В. Психотехнология решения проблемных ситуаций. - М.: Феликс, 1992.- 128 с.
3. Алишев Б.С., Шакуров Р.Х. Причины конфликтов в педагогическом коллективе и способы их разрешения // Вопросы психологии.- 1986.- №6.- С. 67-76.
4. Алмазов В.Н. Профилактика конфликтов в работе с педагогическими запущенными

- uchashimisiya.- M.: Vseros. Nauchno-metodich. Stentr profTexobucheniya, 1991.
5. Anan'ev B.G. Psixologiya pedagogicheskoy ostenki // Izbrannyye psixologicheskie trudy.: V 2-x T.- M.,1980.- T.1 - S. 128-267
 6. Andreev V.I. Konfliktologiya. Iskusstvo spora, vedeniya peregovorov, razresheniya konfliktov.- M.: Narodnoe obrazovanie, 1995.- 128 s.
 7. Afonkova V.M. Nekotorye aspekty pedagogicheskogo vmeshatelstva v konflikt // Obshchenie kak pedagogicheskaya problema.- M., 1974.- S. 41-46.
 8. Belkin A.S., Javoronkov V.D., Zimin I.S. Konfliktologiya: nauka o garmonii.- Ekaterinburg: Glagol', 1995, - 94 s.
 9. Berne R. Razvitiye Ya-konstepstii i vospitanie.- M.: Nauka, 1986.- 422 s.
 10. Bodalev A.A. Lichnost i obshchenie.- M, 1995.- 328 s.
 11. Bodalev A.A. Osobennosti mejlichnostnogo obshcheniya kak faktora vozniknoveniya konfliktov // Konflikty v shkolnom vozraste: puti ix preodoleniya i preduprezhdeniya.- M., 1986.- S. 18-26.
 12. Bojovich L.I. Iz opyta organizastii psixologo-pedagogicheskogo konsiliuma v shkole // Voprosy psixologii.-1986.- №2.

